

Федорчук О.М.

кандидат економічних наук, доцент

Херсонський державний аграрний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Проблеми розвитку аграрної сфери економіки України пояснюються поряд з іншими причинами тим, що ефективні в минулому засоби та методи державного регулювання аграрної сфери виявилися не придатними для ринкової економіки. Відсторонення державних органів управління від цілеспрямованого регулювання процесу відтворення в сільському господарстві, руйнація взаємовідносин аграрного сектора з іншими галузями народного господарства призвели до непослідовності дій у здійсненні аграрної реформи, що негативно позначилося на динаміці обсягів виробництва та реалізації продукції, життєвому рівні селян, фінансовому стані сільськогосподарських товаровиробників.

Історичний розвиток соціально-економічних відносин спростовує точку зору деяких економістів про автоматичне відтворення економічної рівноваги та забезпечення динамічного зростання продуктивних сил у ринкових умовах. Тому сучасна наукова думка все частіше фокусується на теоретичному осмисленні ролі держави в регулюванні розвитку економіки, зокрема її аграрного сектора.

Фундаментальні положення щодо державного регулювання економіки висвітлені в працях відомих зарубіжних учених: Дж. Кейнса, П. Самуельсона, А. Медіссона та ін. Значний вклад у розвиток теорії та практики державного управління в Україні зробили Андрійчук В., Гайдуцький П., Геєць В., Дацій О., Саблук П., Чернюк Л. та ін. Але недостатньо розкриті питання, що стосуються як умов формування та ефективного функціонування інфраструктури аграрної

сфери, так і механізму взаємодії виробника агропромислової продукції, інституцій аграрної інфраструктури та держави.

Мета даного дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні напрямків удосконалення механізмів державного регулювання формування, функціонування та розвитку інфраструктури аграрного сектору.

Вважаємо, що державне регулювання інфраструктури аграрного сектору - це дієвий управлінський інструмент, що сприяє збалансованому здійсненню виробничо - технологічних процесів у всіх галузях аграрної економіки.

Таке регулювання є базою для вирішення тих нагальних проблем, що існують в аграрній сфері. Попри певні позитивні зрушення в сільському господарстві України, які відбуваються з 2000р., поки що немає підстав для вельми оптимістичних оцінок. Результати діяльності в аграрній сфері за останні 15 років свідчать про загострення проблеми диспаритету цін, про відсутність помітних зрушень у розвитку кредитної інфраструктури, у відновленні та розвитку матеріально-технічної і технологічної бази сільського господарства, стимулюванні інвестиційної діяльності, формуванні прозорого аграрного ринку. Це дає підстави стверджувати, що створення принципово нової моделі аграрної політики, яка б ґрунтувалася на комплексному ефективному регулюванні та підтримці розвитку інфраструктури аграрної сфери державою, ще не завершено.

Зазначимо, що основні засади державної політики щодо формування та розвитку інфраструктури аграрної сфери України закладено у низці законодавчих актів, серед яких – Указ Президента України від 6.06.2000 р. № 767/2000 «Про заходи щодо забезпечення формування і функціонування аграрного ринку», Постанови Кабінету Міністрів України від 1.03.2003 р. № 271 «Про затвердження Комплексної програми розвитку аграрного ринку на 2003-2004 рр.» і від 19.09.2007 р. № 1158 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.». Крім того, формування дієвої інфраструктури аграрної сфери передбачено Стратегією

розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року), проект якої розроблено Міністерством аграрної політики та продовольства України [4].

Незважаючи на наявність нормативно-правового забезпечення розвитку інфраструктури аграрної сфери, інститути, які діють тут сьогодні не забезпечують нову якість системи, її саморегулювання та відтворення, унаслідок чого в масштабах аграрної економіки здебільшого відтворюються застарілі моделі й уклади.

За 2000–2013 рр. кількість зайнятих у сільськогосподарських підприємствах зменшилась у 4,3 рази. Сьогодні з 3,4 млн. працюючих у сільському господарстві в сільськогосподарських підприємствах зайнято 0,6 млн. осіб. У ринкових умовах господарювання ці підприємства переорієнтувалися на виробництво продукції зернових і олійних культур як більш рентабельне, що спричинило зміни у структурі валової продукції сільського господарства. Це призвело до витіснення з підприємств людей, які були зайняті трудомісткими видами виробництва: овочів, фруктів, продукції тваринництва.

Взагалі розвинені країни, де державні органи управління виділяють значні кошти на інфраструктуру сільського господарства, стимулюють модернізацію сільськогосподарської техніки і технології агропромислового виробництва, добиваються високих результатів в продовольчому забезпеченні населення, особливо у сфері молочного виробництва, продуктів переробки молока і зернового виробництва. Так, у США частка переробних і збутових галузей становить приблизно 70% від виробленої продукції АПК, тоді як «внесок» сільського господарства в національну економіку не перевищує 15%.

В даний час лідируючі позиції з виробництва і споживання сільськогосподарської продукції у світі зайняли США і країни ЄС, вони забезпечують більше половини світового експорту продукції аграрного сектора [2].

Найважливішим процесом розвитку інфраструктури сільського господарства залишається державне регулювання, яке характеризується

збалансованістю всіх систем і підсистем аграрного комплексу. У цьому полягає необхідна умова економічної безпеки у вирішенні продовольчої програми, насичення і забезпечення країни вітчизняними, екологічно чистими продуктами харчування для населення країни в умовах глобалізації світової системи ринків.

На сучасному етапі в Україні розвиток аграрного господарства стримує недостатній рівень державного регулювання і управління. В той же час вирішенню сільськогосподарських проблем заважає велика кількість чинників. Одним з найважливіших серед них є стратегічний розвиток сільськогосподарських територій, що передбачає: створення дієздатного інституту місцевого самоврядування, формування передумов для розвитку підприємництва на селі тощо [3].

Створення умов для збалансованого розвитку інфраструктури АПК можливо через модель місцевого самоврядування сільської місцевості за сприяння та регулювання держави. Використання моделі місцевого самоврядування сільськими територіями передбачає дотримання наступних умов: місцеве самоврядування має стати однорівневим; формується баланс влади по вертикалі на основі оптимізації міжбюджетних відносин; відносини між рівнями влади будуються на основі госпрозрахунку; система стимулювання державних службовців будується шляхом співвіднесення рівня їх зарплати з результатами діяльності категорій (поселення); створюються громадські органи місцевого самоврядування, де зосереджуються управлінські функції по розробці регіональних програм розвитку аграрної сфери, контролю забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування, а також дотримання ними чинного законодавства; система державного управління формується шляхом розвитку функцій трьох груп: розвиток економіки, розвиток соціальної сфери, розвиток і захист особистості [5].

В даній моделі, на думку автора статті, закладені базові принципи сучасного агроменеджменту на сільських територіях з участю держави. В той же час необхідність державного регулювання має бути орієнтована і на підтримку інновацій в інфраструктурі аграрної сфери. Інновації в аграрному

виробництві можна конкретизувати наступним чином: Інновація = оптимізація + моделювання + технологія + державна підтримка.

Інноваційна стратегія інфраструктури АПК за державної підтримки повинна охоплювати три основних етапи інноваційного процесу: створення інновацій, передача та освоєння їх у виробництві.

Держава має сприяти розвитку всіх галузей виробництва, розвивати технологічну інфраструктуру при використанні продовольчих ресурсів в наступних напрямках: встановлення та постійне вдосконалення організаційно-економічних відносин у сільськогосподарському виробництві та здатності здійснювати не стільки просте, скільки розширене відтворення; впровадження нових, перспективних форм організації сільськогосподарського виробництва і управління, спрямоване на максимальне використання факторів виробництва - землі, робочої сили, основних виробничих фондів, оборотних коштів, підприємницьких можливостей; вдосконалення мотивації праці та матеріального стимулювання працівників через розвиток госпрозрахункових відносин всередині організації; розвиток кредитно-фінансових механізмів в інфраструктурі АПК, гармонізацію податкової системи і принципів рівноправного і порівнянного ціноутворення на сільськогосподарську продукцію; впровадження в практику нових організаційних форм сільськогосподарського виробництва з апробованими системами планування, нормування, управління, обліку і контролю на базі використання нових інформаційних технологій на всіх рівнях; колективного інноваційного проектування технологічного процесу з участю експертів і аналітиків.

Державне регулювання інфраструктури аграрної сфери економічними методами передбачає захист вітчизняного продовольчого ринку від імпортової сільськогосподарської продукції не завжди кращої якості, від сильно монополізованих галузей, що виробляють засоби виробництва для сільського господарства і закупають його продукцію. Важливим елементом в системі державного регулювання виступає такий економічний механізм розвитку аграрного виробництва, як ціноутворення.

Цінові відносини в сучасних умовах повинні ґрунтуватися на ринковому ціноутворенні і державному регулюванні цін, орієнтиром яких може стати формування гарантованих цін, що встановлюються як базис для визначення розмірів державного фінансування та підтримки сільськогосподарських товаровиробників. На цьому ґрунтується світовий та певною мірою і вітчизняний досвід розвитку сільського господарства [2].

Економічний механізм повинен базуватися на оптимальному поєднанні різних елементів, але при цьому особливого значення набувають принципи і форми поєднання державного регулювання і саморегулювання господарюючих суб'єктів (місцевого самоврядування сільських територій, спрямовані на забезпечення безперервних відтворювальних процесів в аграрному виробництві [1].

Вважаємо, що державне регулювання розвитку аграрної сфери необхідно розглядати як комплексну систему взаємозв'язку управлінських рівнів і елементів (табл 1.).

Таблиця 1

Взаємозв'язок рівнів ієрархії управління і елементів інфраструктури аграрної сфери

Аграрна сфера	
Мега(світова) та макрорівень (національна)	Мезо(регіональна) та мікрорівень(юридичні особи)
Керуючі елементи	
Ціноутворення Страховання Кредитування Оподаткування Кооперація та інтеграція Інновації та інвестиції Зовнішньоекономічні зв'язки	Форми власності та організації виробництва Повнота внутрішньої і зовнішньої інформації Бізнес-план Господарський (комерційний) розрахунок, логіка внутрішньогосподарських відносин Організація, мотивація, стимулювання праці Контролінг Бюджетування Маркетинг Дохід, прибуток, накопичення Економічні відносини в системі АПК

Розвиток інфраструктури сільськогосподарського виробництва - це

здатність господарюючого суб'єкта динамічно підтримувати оптимальні пропорції в організації його діяльності, орієнтованої на інноваційний розвиток; сприяти підвищенню соціальної та економічної ефективності в процесі розширеного відтворення з метою забезпечення населення якісними продуктами харчування, гарантій продовольчої безпеки держави без шкоди екології і навколишнього середовища [1].

Стратегія розвитку аграрної сфери не може бути успішно реалізована, якщо не буде враховуватися весь контур структурної симетрії, в якості якої розглядається взаємний характер відносин ключових соціально-економічних підсистем: держави, інфраструктури, економіки і суспільства. У зв'язку з цим нами розроблена графічна модель розвитку інфраструктури аграрної сфери України (рис. 1)

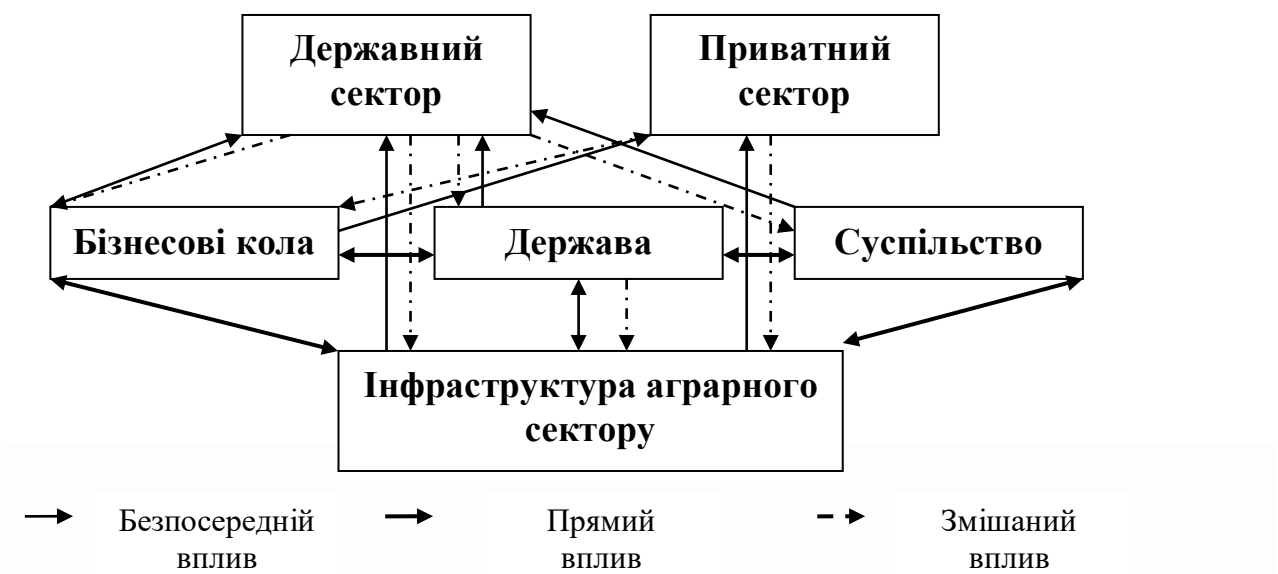

Рис. 1. Структурна симетрія процесів розвитку у взаємозв'язку держави, інфраструктури, агробізнесу і суспільства

Місія держави у контексті інфраструктурної модернізації полягає в забезпеченні умов для інноваційного шляху розвитку економіки і суспільства. Використовуючи модель, наведену на рис. 1, можна виділити ключові канали впливу держави на процеси модернізації інфраструктури: безпосереднє регулювання через систему законодавчих, адміністративних і бюджетно-фінансових заходів; пряме управління держінвестиціями, спрямованими на

модернізацію інфраструктурних об'єктів, що перебувають у власності держави; прямий вплив на економіку (бізнес) і в подальшому на інфраструктуру шляхом змішаного впливу бізнесу та держави на неї у формі державно-приватного партнерства (ДПП).

Держава визначає ступінь включення своїх ресурсів в оновлення виробничого фундаменту галузей інфраструктури і використовує для цієї мети всі рівні і гілки влади. Функції економіки реалізуються в змішаній моделі державного нагляду та організації інфраструктурних інвестицій з участю приватного сектора і спрямовані на забезпечення безперервності багаторівневого відтворювального процесу. Роль суспільства проявляється у формуванні у населення, політичних та інших організацій стосунку до сучасного інфраструктурного облаштування та необхідності його модернізації. Функції інфраструктури забезпечуються діяльністю об'єктів та інститутів, що обслуговують економічну та соціальну сфери життєдіяльності суспільства, і спрямовані на підвищення ефективності бізнесу і якості життя населення.

Розвиток і використання інфраструктурного потенціалу багато в чому визначається ступенем участі зазначених складових у процесах модернізації. Кожна з підсистем може докладати власні зусилля, але їхня успішність залежить від збалансованості довгострокових цілей учасників взаємодії, формування оптимальної структури власності і джерел фінансування інфраструктурних проектів, вибору пріоритетів у розвитку тих чи інших секторів інфраструктури, наявності модернізаторської мотивації у бізнесу і населення.

Відсутність ясного розуміння з боку держави системності розвитку інфраструктури як основного провідника соціально-економічних перетворень не сприяє створенню передумов для пожвавлення модернізаційної активності у населення. До цього ще слід додати те, що посилюється в аграрній сфері дефіцит кваліфікованих працівників, знижується якість освіти, погіршується гендерна і вікова структура населення. Тому мова повинна йти не тільки про розробку комплексу економічних, культурних, політичних ініціатив, але і про

створення інфраструктурних підсистем, що забезпечують їх одночасний вплив на соціальне середовище з метою його активізації, перетворення, про включення різних соціальних груп населення в процеси модернізації.

Застосовуючи описану модель до аналізу ролі держави, можна зробити висновок про те, що через державний сектор реалізується еталонуотворююча функція держави з інфраструктурного облаштування бізнесу і суспільства. Разом з тим активну роль набуває змішаний вплив державного та приватного секторів на процеси інфраструктурної модернізації. Останнім часом по цих каналах активно фінансуються інвестиційні проекти в інфраструктурній сфері та відбувається апробація прогресивних організаційно-економічних інновацій.

На наш погляд, оновлення інфраструктури на базі нового технологічного укладу в більшій мірі пов'язане з уявленнями про розвиток економіки як про механічне економічне зростання і не враховує сучасні соціально-політичні аспекти модернізації. Ігнорування цієї особливості в моделі взаємозв'язку соціально-економічних підсистем порушує структурну симетрію процесів модернізації.

В Україні більшість виробничих галузей створено поточним і минулим технологічними укладами, а їхня інфраструктура сформувалася в більш ранній час. В період технологічних зрушень вона не тільки забезпечує цілісність технологічно сполучених виробництв, але і підтримує певний рівень життя населення, зайнятості, доходів і послуг. Галузі інфраструктури майбутньої технологічної хвилі тільки формуються і не можуть вплинути на прискорення темпів економічного зростання, забезпечити максимально можливу зайнятість і істотно знизити соціально-майнові диспропорції. Тому головні зусилля необхідно зосередити на модернізації галузей інфраструктури, що відтворюють не тільки початкову фазу нового, шостого укладу, але і минулий, і справжній технологічні уклади.

Роль держави в цьому напрямі повинна складатися в регулюванні суперечностей між невідповідністю інфраструктурних можливостей минулого і поточного технологічних укладів і формування потреб економіки нової

технологічної хвилі. Вирішення цього протиріччя вбачаємо в забезпеченні державою цілісності і збалансованості системної взаємодії макро- факторів модернізації.

Сучасні економічні механізми в інфраструктурі АПК повинні здійснюватися при державному регулюванні і підтримці галузей і саморегулюванні господарюючих суб'єктів на засадах конкуренції та ринкових законів. Стратегічно важливі галузі сільського господарства потребують значних інвестицій для модернізації та розширення виробництва, що безпосередньо впливає на продовольчу безпеку країни, Це також важливо в зв'язку зі вступом України до СОТ для того, щоб вітчизняна продукція могла успішно конкурувати із закордонним продуктовим ринком.

Таким чином, на сьогодні процес формування інфраструктури аграрного сектору в Україні характеризується спонтанним характером та відсутністю системного підходу, що зумовлює необхідність більш активного державного втручання в процеси інтенсифікації створення та розвитку окремих елементів інфраструктури шляхом застосування як прямого, так і опосередкованого регулюючого впливу на суб'єктів аграрного ринку, що й буде предметом подальших досліджень.

Литература

1. Виробнича інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку [Л. Г. Чернюк, Л. С. Антоньєва, І. М. Щедрова та ін.]. – К., 2000. – 85 с.
2. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
3. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посіб. – К.: ВЦ “Академія”, 2003. – 656 с.
4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
5. Оцінка техніко-економічного стану об'єктів інфраструктури та виробничих фондів України: [монографія] / Данилишин Б. М., Хвесик М. А., Корецький М. Х., Даций О. І. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 375 с.